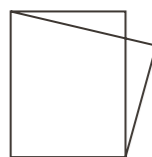

Anvendt forskning i umulige professioner

Brian Benjamin Hansen, docent, Forskningscenter for uddannelseskvalitet, professionspolicy og praksis, VIA University College

På et tidligt tidspunkt gjorde jeg talemåden om, at der findes tre umulige professioner – at opdrage, at helbrede, at regere – til min egen og var da også så rigeligt optaget af den midterste af disse opgaver.

Sigmund Freud, "Forord til Aichhorns *Verwahrloste Jugend*"¹

Artiklen problematiserer anvendt forskning ved at fokusere på det, Sigmund Freud kalder de umulige professioner, nemlig at opdrage, helbrede og regere. Artiklens bidrag ligger i en udlægning af det umulige i at beskæftige sig med subjekter i professionelt arbejde. Gennem en teoretisk ramme, der er formet af psykoanalytisk teori og tilgange til subjektet, viser artiklen for det første, hvordan professionel viden ikke slår til, når det kommer til subjektet, og for det andet, hvad det betyder for forholdet mellem den professionelle og den, som modtager hjælp. Overordnet argumenterer artiklen for det frugtbare i at anerkende umuligheder i professionelt arbejde og professionsforskning.

På et tidligt tidspunkt gjorde jeg talemåden om, at **der findes tre umulige professioner – at opdrage, at helbrede, at regere** – til min egen og var da også så rigeligt optaget af den midterste af disse opgaver. Sigmund Freud, "Forord til Aichhorns *Verwahrloste Jugend*"

Freuds omtale af de umulige professioner synes at indramme en række centrale problematikker i relation til professioner og professionsforskning i dag. Siden professionshøjskolerne i Danmark i 2013 fik forskningsret, er det blevet betonet, at den form for forskning, disse skoler skal producere, er anvendt forskning. Skolerne skal ikke lave grundforskning, men skal producere viden, der kan omsættes i professionerne, til gavn for både professionelle og borgere samt for vækst og velfærd i samfundet i det hele taget.²

Der har gennem en årrække været en del kritik af forsøgene på at styre forskning i retning af samfundsnytte: Mange har f.eks. forsvaret akademisk frihed mod en tilbøjelighed til at lade alt gå op i anven-

delighed og praksisnærhed. Hvad jeg vil bidrage med i denne artikel, er en kritik af drejningen mod anvendelighed, som ikke så meget peger på, at det handler om at skabe afstand til praksis, men snarere, at der i praksis selv gemmer sig spørgsmål, der ikke kan adresseres med "anvendt viden"; spørgsmål, der kræver både grundige teoretiske undersøgelser og andre typer af professionel handling end dem, der opererer med et forhold mellem viden og praksis, som er bestemt ved anvendelse.

I meget kondenseret form er mit argument, at anvendelse af viden er fundamentalt udfordret i de umulige professioner, fordi disse professioner har med subjekter at gøre. Én ting er at applicere viden på objekter, hvilket i sig

selv kan give anledning til en lang række videnskabsteoretiske overvejelser, men noget andet er, hvad der sker, når viden optræder i professionelle relationer, hvor der er subjekter involveret. Artiklen er derfor udformet som en grundlagsdiskussion af forholdet mellem viden og praksis med udgangspunkt i det centrale spørgsmål om subjektet, og den trækker på en teoretisk ramme, der er inspireret af psykoanalytiske begreber og overvejelser hos især Freud og Jacques Lacan.

Jeg skal i artiklen ikke bruge plads på en dybdegående beskrivelse og behandling af den anvendte forsknings historie og status, idet mit ærinde snarere drejer sig om at beskrive typer af forhold mellem viden og praksis, der er hinsides anvendt

forskning. Jeg antager dog, at én af de styrende ideer bag anvendt forskning er, at viden må være effektiv, særligt når den anvendte forskning tænkes i regi af "modus 2" eller "post-akademisk" viden. Den bagvedliggende logik synes at være, at man med viden "forædler" praksis, dvs. at der er brug for positiv og sikker viden, der matcher de udfordringer og opgaver, praksis er fuld af. Viden skal gerne bidrage til opgaveløsning, udmøntes i handleanvisninger osv. Det er svært at argumentere imod mere viden, men spørgsmålet er, hvad der sker, når "opgaven" ikke er så nem at definere. Der består under alle omstændigheder en række felter, f.eks. netop opdragelse, helbredelse eller regering, hvor et fokus på "effektiv viden" vil føre til en misforståelse af, hvad feltet egentlig handler om. Ikke bare fordi der er ting, vi endnu ikke ved om f.eks. opdragelse, og fordi vi kun langsomt nærmer os en forståelse af det, men fordi opdragelse kommer med en række indbyggede umuligheder, dvs. noget der stritter imod at blive "totaliseret" som viden. Opdragelse kalder dermed ikke kun på viden, men på kritisk undersøgelse og teoriudvikling, og det kalder ikke kun på vidensbasering og handling, men på analytisk opmærksomhed, f.eks. i forhold til uforudsete hændelser og spring i opdragelsesprocesser.

Jeg fokuserer i artiklen, som det kan ses, en del på psykoanalysen. Jeg antager, at det er i psykoanalysen, gennem Freud, at pointen om det umulige og de umulige professioner er blevet formuleret stærkest. Spørgsmålet er dog, hvad Freud nærmere bestemt mener med de umulige professioner? Udtrykket peger måske umiddelbart på noget, der er svært eller pinefuldt. Det er hårdt og

opslidende at arbejde med mennesker, og nogle gange kan det føles, som om det ikke er ulejligheden værd. Imidlertid vil min pointe være, at der er noget andet på spil i udtrykket. De umulige professioner er umulige af en mere strukturel grund.

Jeg vil med udgangspunkt i Freud og Lacans psykoanalyse beskrive de umulige professioner på to akser. For det første drejer det umulige sig om det, professionerne beskæftiger sig med. De umulige professioner beskæftiger sig med subjekter, ikke med objekter, og "subjektet" er i psykoanalysen navnet på det, der bryder med viden. Artiklens første del handler derfor om subjektet. For det andet drejer det umulige sig om, hvordan man som professionel relaterer til dette subjekt. Det professionelle er ikke udfoldet selvstændigt hos Freud, men at tilhøre en profession betyder hos ham groft sagt at indtage en position med en vis form for status, hvortil der er knyttet viden. Den professionelle position og viden er både en betingelse for og en hindring for arbejdet med subjektet. Der skal viden til, for at arbejdet kan komme i gang, og psykoanalysen vedkender således viden en plads i det professionelle arbejde, men den "forkerte" eller alt for forhastede brug af viden bremser processen. Artiklens anden del handler om, hvordan viden ikke er nok i arbejdet med subjektet. Afsluttende viser jeg, hvordan psykoanalysens livtag med det umulige, både i forhold til subjektet og den professionelle relation, også relaterer til dens livtag med spørgsmålet om frigørelse.

Subjektet og det reelle

Subjektet har været en problematisk størrelse i vestlig filosofi i hvert fald

siden René Descartes og hans "jeg tænker, altså er jeg". Problemet har været at finde ud af, hvad det egentlig vil sige at være et væsen med bevidsthed; et væsen, der kan tænke, i modsætning til f.eks. en sten eller en sko. Især i den tyske idealisme, med Immanuel Kant, G.W.F. Hegel og andre, bliver spørgsmålet helt centralt. Her drejer det sig om selvbekendsthed. Hvordan tænker subjektet egentlig sig selv? Kan subjektet konstituere sig selv ved at gennemlyse sig selv og de måder, hvorpå det erkender verden, handler moralsk i verden osv.? Psykoanalysen er én af de strømninger, der har bidraget substantielt til diskussionen om subjektet i det 20. århundrede, først og fremmest ved at bringe problemerne vedrørende subjektet endnu tydeligere frem, end det har været gjort traditionelt. Hvad Freud opdager, er, som det måske vil være bekendt, det ubevidste, og det ubevidste er en størrelse, der på en næsten skandaløs måde problematiserer subjektets forsøg på at grundlægge sig selv.

Det er vigtigt at opholde sig ved Freuds subjektbegreb, hvis det skal blive klart, hvad han mener med de umulige professioner. Man kunne måske forstå psykoanalysens subjektbegreb på den måde, at det handler om, at subjektet underløbes af "mørke" og "dyriske" kræfter, som det ikke selv kan kontrollere, og at det er i splittelsen mellem den civiliserede overflade og den dyriske undergrund, at problemerne opstår. Det er imidlertid en for hastig udlægning af psykoanalysen, for problemet med subjektet handler ikke om det dyriske, og når Freud taler om drift, libido, seksualitet osv., skal man læse disse begreber i lyset af en "decentreret" tilgang til subjektet. Problemet med subjektet er, at det

I meget kondenseret form er mit argument, at **anvendelse af viden er fundamentalt udfordret i de umulige professioner**, fordi disse professioner har med subjekter at gøre.

grundlæggende er afskåret fra indsigt i sig selv, og at hævde, at det, det ikke har indsigt i, er noget bestemt, f.eks. "det dyriske", ville være at knibe udenom (dvs. ad bagvejen alligevel at give subjektet en form for grund).

Hvad Freud vedvarende interesserer sig for, er netop de steder, hvor subjektet viser sig gennem brud og overraskelser. Subjektet er ikke splittet i to dele, det er snarere det, som bliver ved med at splittes. Subjektet er til stede i det, det ikke umiddelbart kan gives mening til; drømme, fortælelser, symptomer osv. Det findes i disse praksisser, som konstant underløber det og viser, at det rummer både mindre og mere, end det selv er klar over. Et subjekt er ikke et objekt, der kan beskrives og begribes gennem lister over egenskaber, kvaliteter osv. Uanset hvor omfattende en livsbeskrivelse, man laver, får man ikke det hele med, og subjektet er på en måde netop den rest, der bliver til overs, når det hele synes at være sagt.

Et menneske er alt det, han eller hun har gjort og sagt, plus "måden", det blev sagt og gjort på, eller måden, vedkommende forvaltede sin splittelse. Idet subjektet netop er det, der ikke finder sig til rette, eller har en bestemt grund, drejer det sig om, hvordan man lever sin splittelse, dvs. lever den patologi at være til.

Jacques Lacan har senere formaliseret nogle af Freuds banebrydende opdagelser. Lacan skelner mellem "egoet" (eller jeget), som han opfatter som sædet for narcissistiske illusioner, og subjektet, som han opfatter som grundlæggende splittet. Imod de revisionister, der hævder, at det handler om at styrke egoet (f.eks. i den såkaldte "egopsykologi"), fremturer Lacan, at det tværtimod handler om at afmontere egoet. Muligvis kan det hjælpe på en stund at styrke sit ego, blive et sundere og mere harmonisk menneske, men den eksistentielle opgave handler om at håndtere sin splittelse, måske endda navngive dét, der plager en, finde en måde at bruge

eller forholde sig til det på. For dem, som i særlig grad plages af neurotiske lidelser, er det endog helt afgørende at bringe "dét" i tale. "Den grundlæggende heteronomi, som Freuds opdagelse har vist gaber i mennesket", argumenterer Lacan hidsigt, "kan ikke længere tildækkes, uden at der begås en fundamental uhæderlighed mod enhver af Freuds opdagelser" (Lacan, 1973, s. 115).

Her har vi altså den første brik til forståelsen af, hvordan man kan opfatte psykoanalysen som en umulig profession. Det er en umulig profession, fordi den behandler en "grundlæggende heteronomi", dvs. noget, der undslipper positive bestemmelse og objektive lovmæssigheder, og noget, der ikke har nogen metafysisk grund (som f.eks. "sjælen", "jeget"), men som er en mangel på grund.

Lacans måske mest berygtede begreb er begrebet om "det reelle". Det reelle er netop ikke en grund, og det reelle har

ikke, som man måske skulle tro, noget med "virkeligheden" at gøre (i form af noget fysisk, materielt, håndterbart). Det reelle tilhører et diskursivt univers, eller en symboliseret virkelighed, men ikke som noget uden for denne virkelighed, snarere som selve det i det symbolske, der udtrykker dets egen bagside eller indre modsætning. Det reelle må dermed netop forstås som en form for grundlæggende umulighed; det er navnet for det symbolskes problem med at blive sig selv. Det reelle har derfor karakter af noget, der forstyrrer eller ikke kommer på plads, men som paradoksalt nok alligevel fungerer som strukturerende omdrejningspunkt. Hvis vi igen tager eksemplet med en livsbeskrivelse: Det reelle er det, der mangler i enhver beskrivelse af mig selv (den detalje, jeg ikke fik med), og samtidig selve denne mangel i form af en knude eller umulighed, som mit liv og min tilværelse drejer omkring. I forhold til beskrivelsen af subjektet har det en temmelig omfattende konsekvens. Grunden til, at jeg er mig, er ikke en indre, solid kerne, men en Ting, der balancerer mellem indre og ydre, dvs. som er et slags indre, jeg selv er ekskluderet fra, eller som er utilgængeligt for mig. De umulige professioner er netop umulige, hvis de har at gøre med det reelle, eller hvis de giver rum for et arbejde med subjektets reelle.

For at gøre det en smule mere konkret handler det i psykoanalysen ganske enkelt om arbejdet med analysander på briksen, om arbejdet dag ud og dag ind med spørgsmålet om forskellige former for menneskelige problematikker og lidelser; lidelser, der ikke kan bortforklares, og som faktuel viden ikke bider på. Freud opfinder psykoanalysen i netop

det øjeblik, han lader paraderne falde i forhold til den patient, han ellers har forsøgt at behandle med baggrund i klassisk neurologisk viden. Han opfinder den, idet han opgiver at skabe sikker viden om det psykopatologiske og en sikker vej mod helbredelse, men må slå ind på den mere usikre og langvarige "talekur", hvor subjektet selv kommer til orde, og som er fyldt med omveje og fejlskud. Under alle omstændigheder forsøger psykoanalysen ikke at bortforklare, at der ikke er en given måde at være et subjekt på.

Psykoanalysen skaber et rum for dette umulige, lader det umulige komme til orde og skaber en "analytisk situation", hvor analysanden sættes i arbejde omkring det. I ét af sine seminarer spørger Lacan, hvad man kan forstå ved det at have en praksis, og svaret er, at det er "den bredest mulige term, der beskriver en koordineret menneskelig handling, uanset hvilken, der sætter én i position til at behandle det reelle gennem det symbolske" (Lacan, 1998, s. 6, min oversættelse). Dét er definitionen på de umulige professioners praksis.

Viden og autoritet

Spørgsmålet er nu, hvordan en sådan praksis nærmere bestemt ser ud, og hvilken rolle viden spiller i den. Først og fremmest må det bemærkes, at viden bestemt ikke er uvæsentlig i psykoanalysen. Som Freud pointerer, må psykoanalytikerens have en bred viden, om såvel naturvidenskabelige emner som kulturhistorie, mytologi, religionspsykologi og litteraturvidenskab: "Uden en god orientering på disse områder", skriver han, "står analytikerens uden forståelse overfor en stor del af sit materiale" (Freud, 2011, s. 96). Mere end det handler om, hvorvidt viden er vigtig eller ej,

handler det derfor om formen på viden. Der er forskel på, om man som behandler applicerer viden, eller om man forholder sig mere afventende eller undersøgende til sit subjekt.

Forholdet mellem behandleren og patienten har været genstand for meget omfattende undersøgelser og teoridannelser i psykoanalysens historie. Som nævnt begynder det, vi kan kalde psykoanalyse overhovedet med, at noget ændres i relationen mellem behandler og patient, nemlig at behandleren ikke blot sidder inde med et vist antal diagnoser eller forklaringer, som kan appliceres eller overføres på et umælende subjekt, men at relationen i en vis forstand vendes på hovedet.

Psykoanalysens opfindelse er netop det analytiske rum, som skabes mellem behandler og patient, og med udgangspunkt i dette rum åbnes op for et blik på selve den måde, patienten placerer sig i det sociale. Forholdet mellem behandler og patient er en indgang til hele patientens sociale verden og de "andre", subjektet forholder sig til: Patienten bringer hele sin levede verden, sine oplevelser, sine erindringer, for ikke at tale om sine drømme, der fører analysen i mange retninger, med ind i rummet gennem talens kraft.

Her er endnu et lag i historien om de umulige professioner: Psykoanalysen har med det umulige at gøre, fordi den angår det store spørgsmål om, hvordan subjektet overhovedet befinder sig i det sociale. Behandlerens rolle er ikke at vide, hvordan man bedst muligt forvalter sin sociale eksistens og bliver en velfungerende familiefar, arbejder osv., men handler om at sætte en analyse i

Her har vi altså den første brik til forståelsen af, hvordan man kan opfatte psykoanalysen som en umulig profession. Det er en umulig profession, fordi den behandler en "grundlæggende heteronomi".

gang af patientens status i det sociale. Hvordan nu det?

Subjektets problemer med sig selv kommer ud af, at det også altid forholder sig til eller forstår sig selv gennem andre. For at anskueliggøre subjektets status som givet gennem andre kan man tage fat i Freuds diktum om, at "jeget er ikke herre i eget hus" (cf. Freud, 1993, s. 103). I en helt banal forstand kan man sige, at jeget ikke er herre i eget hus, fordi der allerede er folk i huset den dag, man bliver født. Man kan forestille sig scenen fra Hollywood-komedien, hvor en flok hoveder presser sig ned i vuggen til et lille barn og tiltaler det på forskellige måder. Barnet er gennem hele dets opvækst omgivet af andre; forældre, søskende, venner osv. I en vis forstand bliver det til gennem alle disse sociale relationer, og det danner sig forestillinger om, hvad der er værd at begære og orientere sig efter. Selvom subjektet sættes i det sociale, går det alligevel

ikke op med det sociale. Jeg er ikke bare det, mine forældre, søskende, venner osv. har defineret mig som, men også det vedvarende "neurotiske" spørgsmål om, om det er det? Er jeg virkelig det, I siger? Hvad er det egentlig, I vil have af mig? Det betyder også, at problemet har en dimension, der går hinsides det intersubjektive. Hvad subjektet strides med, er en højere Lov eller Anden, som er den dimension, hvori jeg stiller spørgsmålet om mig selv og min tilværelse. Ifølge psykoanalysen er vi ikke knyttet til denne højeste autoritet på grund af magt eller manipulation; tværtimod er det et grundlæggende vilkår ved det at være et subjekt, at det "lever gennem" spørgsmålet om, hvad det er for den Anden. Spørgsmålet har naturligvis ikke noget endeligt svar, men netop af den grund holdes subjektet desto stærkere fast. Subjektet er knyttet til den Anden, ikke af tvang, men på måder, der mere "kafkask" handler om, hvad det egentlig er, Loven eller den Anden vil med mig.

En psykoanalyse begynder med, at en patient opsøger en psykoanalytiker, fordi han eller hun antager, at analytikerens kan hjælpe. Patienten har en tro på, at analytikerens ved noget, han ikke selv ved, eller kan guide ham frem mod en måde at blive sine problemer kvit. Lacan har brugt den formulering, at analytikerens må tænkes som et "subjekt, der formodes at vide", dvs. formodes at vide noget om, hvad det er, der sker for mig, hvad det betyder, og hvordan jeg kommer videre (Lacan, 1998, s. 230-243). Psykoanalysen er naturligvis særlig på det område, idet patienter frivilligt opsøger psykoanalytikere, mens man mere eller mindre frivilligt er udsat for opdragere, pædagoger, undervisere, ledere osv. andre steder i samfundet. Alligevel er "subjektet, der formodes at vide" en temmelig generel figur, som Lacan forstår det. Vi opsøger dem eller det, der kan give os sikkerhed på mange måder og i mange situationer. De giver os fornemmelsen af, at nogen måske

I alle de tilfælde, hvor professionerne hjælper nogen eller bidrager med viden og løsninger, er der også bagside, som må adresseres med analyse.

ved, hvad det hele handler om, og giver en form vores stabilitet til vores liv. Som det måske allerede står klart, kan man dog ikke kureres for sit subjekt.

Analytikeren må derfor bruge sin position af "subjektet, der formodes at vide" til at afmontere selvsamme position eller til gennem den at spille bolden tilbage til analysanden. Psykoanalysen kan ikke løse problemerne for subjektet, men til gengæld kan den noget andet. Man kan måske formulere det på den måde, at det er umuligt for subjektet at blive sig selv, netop fordi det strides med, hvad det er for den Anden, inklusive psykoanalytikeren. Men netop det forhold er dog det, som gør selve analysen mulig, hvis analytikeren griber det rigtigt an. Med baggrund i den analytiske situation er analysen ideelt set en gennemarbejdnings af subjektets forhold til magten, autoriteten, den Anden; den dimension, det magtfuldt er knyttet til. Umuligheden er

dermed ikke en stopklods, og heller ikke en grund til at resignere, men kan tværtimod bruges som produktivt moment for det analytiske arbejde.

Netop her er der en helt central skillevej i forhold til professionelt hjælpearbejde. Der er den professionelle vej, der handler om at opdrage, lede osv. i betydningen af at lære subjektet at begå sig, socialisere sig osv. Den professionelle må være en form for forbillede. Denne vej antager, at der på en måde er et svar at give subjektet. Antagelsen er, at man kan udfylde den Anden med bestemte forslag og med bestemte former for viden om, hvordan man bliver et sundt, harmonisk og ansvarligt menneske. Psykoanalysen fremlægger et alternativ til denne vej, idet den retter opmærksomhed på, at ethvert forsøg på at give svar og stille idealer op blot skaber nye problemer. Her kan potentielt føres en lang diskussion om dialektikken mellem f.eks.

"almindelig" opdragelse, som foretages i familien, af pædagoger, lærere osv., og som oppebæres af både traditionelle og professionelle former for viden, normer og idealer, og så psykoanalysens tilgang. Man kan f.eks. indvende, at børn først og fremmest har brug for opdragelse, og at man ikke kan forholde sig analyserende til alt hele tiden. Man kan også indvende, at psykoanalysens tilgang er enormt tidskrævende, og at den synes svært forenelig med en hverdag som pædagog, lærer, socialrådgiver osv. Og hvordan kan man overhovedet forestille sig "læg-mænd" begive sig i kast med psykoanalysens komplicerede kunst?

Jeg vil ikke her gå dybere ind i den diskussion, men blot konstatere, at der, som det aktuelt ser ud, i mange felter slet ikke er nogen dialektik, idet psykoanalysen ikke inddrages, hverken i det professionelle arbejde eller i forhold til en bredere kultur- eller samfundsanalyse.

I alle de tilfælde, hvor professionerne hjælper nogen eller bidrager med viden og løsninger, er der også bagside, som må adresseres med analyse. For at adressere denne bagside skal der imidlertid ikke mere viden til, nærmest det modsatte. For analytikeren handler det om at undgå at smelte sammen med videnspositionen, dvs. at undgå at komme til at fremstå som den, der har en komplet og positiv viden om, hvad problemet er, og hvordan det kan løses. Hvis det sker, er der tale om "suggestion", hvilket i psykoanalysen vil sige, at analytikeren gennem konkrete forslag (eng. "suggestions") skaber analysanden i sit billede og gør ham eller hende afhængig af sig. I stedet skal analytikeren bruge sin position til at pege på de steder, hvor der mangler viden, og tillade analysanden selv at beskrive og optegne de problemer, der plager. At arbejde analytisk er, om det så blot er for en stund, at sætte sin professionelle viden i parentes, at tillade noget andet at komme til orde. Hvis man er heldig, kan det endda lykkes, at dette "andet" samtidig er noget, der også er "andet" for subjektet selv, dvs. at der formuleres en umulighed for første gang, f.eks. hos det barn, der plages af social angst eller tvangstanker, eller hos den borger, der oplever krav, der ikke kan honoreres, eller af uransagelige årsager ikke kan slippe af med en række uheldige vaner osv. Analytikeren tillader disse symptomer at være der, at lade sig formulere.

Anvendt frigørelse

Men hvad er nu formålet med alt det, kunne man spørge, og hvor fører det hen? Langt de fleste professioner og former for professionsforskning kan angive tydelige formål med det, de laver; de er ikke i tvivl om, at de bidrager

til gode løsninger inden for sundhed, ledelse, terapi osv. Nogen arbejder med "viden, der virker", hvilket kræver ret klare angivelser af formål, mens andre arbejder med mere aristoteliske "teleologier", dvs. angivelser af praktiske endemål, som f.eks. netop "anerkendelse" eller mere bredt "god ledelse", "god pædagogik", endog "det gode liv".

I det, man kunne kalde de "mulige professioner", er der relativt klare kriterier for, hvornår noget lykkes, hvilket samtidig giver lejlighed til kvalitetskontrol. Men i de umulige professioner er det ikke blot et spørgsmål om at bevæge sig mod bestemte formål, men om at forholde sig analytisk og undersøgende til det, som et formål overhovedet indebærer.

På en måde er det befriende ved psykoanalysen først og fremmest, at den tillader en praksis, som er hinsides det, der er rettet mod et bestemt, "positivt" formål. Fremgangsmåden er den "frie association"; analysandens ubevidste undersøges på en måde, der er alt andet end lineær og målrettet, men kringlet og kredsende. Der findes i psykoanalysen naturligvis et slags formål, nemlig helbredelse, men det er et ustabil formål eller et formål, der konstant må genopfindes. Som filosofen Aaron Schuster siger det, må psykoanalysen arbejde ved hjælp af og gennem begreber som helbredelse, såvel som f.eks. lykke, tilpasning, velvære, succes, modenhed, men uden at være underlagt dem; formålet om at blive lykkelig kan f.eks. sagtens, hvor godt det end lyder, fungere tvingende og hæmmende (Schuster, 2017, s. 91). Schuster har i forlængelse af ovenstående formuleret det på den måde, at psykoanalysen placerer sig et tredje sted i den klassiske mål-middel-diskussion: "Analysen over-

skriver det traditionelle alternativ mellem de aktiviteter, som gøres for deres egen skyld, og dem, som gøres for at opnå noget andet; dens *telos* er hverken rent immanent eller transcendent" (ibid., s. 99, min oversættelse). Sagt på en anden måde: Analysen er hverken at gå en tur blot for at gå en tur, dvs. fordi aktiviteten har en mening i sig selv (lige som det at tale sammen har det eller lytte til god musik osv.), men den er heller ikke at gå en tur for at komme et bestemt sted hen. Snarere er den at gå en tur for at komme et helt tredje, ukendt sted hen.

Man kan måske sige det på den måde, at psykoanalysen er den praksis, der accepterer, at frigørelse er en kompliceret proces, og samtidig at det er omsonst at fungere frigørende, hvis man på forhånd baserer arbejdet på bestemte idealer og forestillinger om, hvad frigørelse er. I den forstand er der en affinitet mellem psykoanalysens forståelse af frigørelse og det, der i pædagogikken omtales som "det pædagogiske paradoks", som består i at føre nogen frem mod frihed og selvstændighed (se f.eks. Oettingen, 2001). Selve det at føre dem derhen er naturligvis allerede at påvirke dem, og derfor er opgaven overhovedet at orientere sig mod et subjekt, der udfører den paradoksale bedrift at grunde sig selv på baggrund af det, der ikke er det selv.

Psykoanalysen har sin egen måde at gribe dette paradoks, netop fordi den baserer sig på, at subjektet altid er givet gennem den Anden. For psykoanalytikeren handler det som nævnt om at være den Anden, der ikke bremser subjektets undersøgelse af sig selv, men som tillader analysen at udspille sig. I selve forløbet gennemspilles de måder, hvorpå analysanden holdes fast i bestemte

patologiske mønstre, bestemte måder at være knyttet til autoriteten på, og analysens afslutning handler ikke så meget om at finde en forklaring på sine neuroser og symptomer, men næsten omvendt i at opgive at indskrive dem i et større meningshele. Lidt populært sagt slutter en psykoanalyse, ikke når subjektet har internaliseret de "rigtige" måder at begære på, med analytikeren som forbillede, men når analysanden indser, at heller ikke analytikeren har svar. Psykoanalysen er en beskæftigelse med det, der plager, og en kur gennem det, der plager. Frigørelsen ligger ikke i at slippe af med symptomet, men i at identificere sig med det, dvs. selv at overtage ansvaret for det.

Den anvendte forskning kan have den fare, at den bliver en form for "applikering" af teori og viden på praksisser. Viden bliver til et redskab til at servicere og omskabe verden og borgere på måder, der opfattes som mere hensigtsmæssige. Hermed låses viden i en beherskende relation til praksis. Kirsten Hyldgaard har på det pædagogiske område udviklet begrebet om "pædagogisk pli", når det kommer til de umulige professioner. Ifølge Hyldgaard kan der ikke udvikles sikker viden på det pædagogiske område. Enten bliver det blot til banale forskrifter for professionel handling, eller også bliver det sugge-

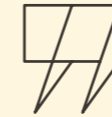
stion. For Hyldgaard handler det om at anerkende erfaringen af pædagogiske umuligheder: "Erfaringen, den pædagogiske erfaring, siger altid, at der findes en ubekendt, en blind plet, der undslipper alle mål og alle forventninger", og hun fortsætter: "Disse subjekteffekter kalder snarere på takt, pli, en intuitiv praktisk viden end på didaktiske metoder" (Hyldgaard, 2010, s. 247). At erfaringen får forrang, betyder ikke, at der ikke er brug for teori. Den pædagogiske erfaring har nemlig brug for "den teoretiske analyse og beskrivelse af de didaktiske gode viljers sammenbrud" (ibid., s. 241). Konkrete, overraskende erfaringer må suppleres med teoretiske beskrivelser af det, der ikke kan inddæmmes med viden, f.eks. gennem begreber som symptomet, det ubevidste, det reelle og subjektet. Psykoanalysen går både i praksis og i teorien efter det umulige, undersøger det i egen ret, forsøger at give det en stemme.

De umulige professioner kalder på analytisk opmærksomhed. Samtidig kalder de også på noget mere, nemlig på mod til at lade det umulige finde sted. Det er, som jeg har beskrevet det, i en vis forstand sådan, at analytikeren kun kan føre subjektet frem til det problem, der plager: Her er en slags tærskel, hvor subjektet selv må tage skridtet ud af analysen og videre. Den professionelle er i psykoana-

lysens optik ikke en mirakelmager, der pludselig giver subjektet skabelonen for et nyt liv. Men hvis subjektet rent faktisk går ud ad døren, hvis subjektet viser sig at kunne overtage sine problemer, eller kunne forholde sig til dem på en anden måde, er der alligevel i en vis forstand sket et mirakel. Miraklet ligger ikke i, at det umulige forsvinder, eller at subjektet på mystisk vis bliver befriet, men ganske enkelt i en minimal, men skelsættende vending i forhold til problemet.

Den umulighed, der kendetegner subjektet, og som de umulige professioner handler om, har to sider: Den ene side handler om, hvordan vi er fangede i ikke at kunne blive os selv, idet vores identitet altid er givet gennem den Anden. Men den anden side handler om, at bordet kan vendes, så den Anden, selve rammen for vores identitet, udfordres. Det øjeblik, hvor det viser sig, at den splittelse, subjektet bærer rundt på, også er en mulighed eller åbenhed i verden selv, er afgørende. Netop det handler det i de umulige professioner også om at detekttere og udvikle sprog for.

I det, man kunne kalde de "mulige professioner", er der relativt klare kriterier for, hvornår noget lykkes, hvilket samtidig giver lejlighed til kvalitetskontrol.

REFERENCER

- Bjerre, H.J. & Hansen, B.B. (2017). *Hand!* Forlaget Mindspace.
- Freud, S. (1948). Geleitwort zu Verwahrloste Jugend von August Aichhorn. I *Gesammelte Werke XIV*. Imago Publishing.
- Freud, S. (1992). *Afhandling om behandlingsteknik*. Hans Reitzel.
- Freud, S. (1993). *Psykoanalysen i grundtræk*. Det Lille Forlag.
- Freud, S. (2011). Spørgsmålet om lægmandsanalysen. I A. Hede-gaard Hansen, S. Vasegaard & P. Andreasen (red.), *Foregange: serie for psykoanalysen: Lægmandsanalysens aktualitet*. Books on Demand.
- Gibbons, M., Limoges, C., Nowotny, H., Schwartzman, S., Scott, P. & Trow, M. (red.) (1994). *The new production of knowledge: the dynamics of science and research in contemporary societies*. Sage.
- Hansen, B.B. & Mariegaard, N.V.E. (2011). Den slovenske skole: Redaktionelt forord. *Slagmark*.
- Hyltdgaard, K. (red.) (2010). *Pædagogiske umuligheder: psyko-analyse og pædagogik*. Aarhus Universitetsforlag.
- Hyltdgaard, K. & Kier, D.V. (2020). Indledning. Temanummer om overføring. I *Lamella – Tidsskrift for Teoretisk Psykoanalyse*, 4(5).

- Lacan, J. (1973). *Det ubevidste sprog: psykoanalytiske skrifter*. Rhodos.
- Lacan, J. (1998). *The four fundamental concepts of psycho-analysis: The seminar of Jacques Lacan, Book XI*. Norton.
- Oettingen, A. von (2001). *Det pædagogiske paradoks: et grundstudie i almen pædagogik*. Klim.
- Rösing, L.M., Bjerre, H.J., Hansen, B.B., Hyltdgaard, K. & Rosendal, J. (red.) (2020). *Analysing the Cultural Unconscious: Science of the Signifier*. Bloomsbury Academic.
- Schuster, A. (2017). Impossible Professions, and How to Defend Them. I D. Mangano & M. Van Rooy (red.), *Homestead of Dilution*. Onomatopoe.
- Ziman, J. (2002). *Real science: What it is, and what it means*. Cambridge University Press.

NOTER

- ¹ Her citeret i Kirsten Hyltdgaards oversættelse (Hyltdgaard, 2010, s. 7), det originale citat findes i (Freud, 1948, s. 565).
- ² "Professionshøjskolerne bidrager til vækst og velfærd i hele samfundet" og "Professionshøjskolerne skaber viden, der bliver til forbedringer i både uddannelserne og i danskernes hverdag", lyder det f.eks. som introduktion til hovedsiden for forskning på hjemmesiden for Danske Professionshøjskoler, se <https://xn--danskeprofessionshjskoler-xtc.dk/forskning/> (downloadet 23.06.20).
- ³ Se f.eks. flere numre af Gjallerhorn, særligt "Profession, viden og forskning" (nr. 11, 2010), og Tidsskrift for Professionsstudier, særligt "Praksisnærhed" (nr. 29, 2019) og "Forskningsmetodologier" (nr. 30, 2019).
- ⁴ På dansk er Kirsten Hyltdgaard den, der har beskæftiget sig mest indgående med umulige professioner, særligt i relation til det pædagogiske felt (Hyltdgaard, 2010). Jeg trækker på Hyltdgaards arbejde, ligesom jeg trækker på det arbejde, jeg igennem mange år har udført i forhold til (lacaniansk) psykoanalytisk teori og samtidsanalyse, se f.eks. opsamlingen *Analysing the Cultural Unconscious* (Rösing et al., 2020). Internationalt trækker jeg i artiklen især på en kortere tekst af filosofen Aaron Schuster (Schuster, 2017). Schuster er en del af en større bevægelse, der de sidste 20-30 år har arbejdet på en relancering af psykoanalysen som kritisk teori. Jeg trækker på det arbejde, denne bevægelse har udført, særligt hos den såkaldt "slovenske skole" (se Hansen & Mariegaard, 2011).
- ⁵ Jeg skylder en tak til Sanne Haase, der har bidraget med værdifulde og væsentlige kommentarer i skriveprocessen.
- ⁶ De klassiske referencer er (Gibbons et al., 1994) og (Ziman, 2002).
- ⁷ I en psykoanalyse er der plads til det umulige; det er ganske enkelt det, den drejer sig om. En ofte brugt vittighed blandt psykoanalytikere er den om psykologen, der kurerer en mand for den vrangforestilling, at der ligger et monster under hans seng om aftenen, når han skal sove. Da psykologen til en konference møder nogle af sine kolleger, der også kender manden, spørger han dem, om de ved, hvordan det går med patienten. "Har du ikke hørt det?", siger de, "han blev spist af det monster, der lå under hans seng."
- ⁸ Blandt andet gennem begrebet om "overføring". For en nyere artikelsamling om overføring, se (Hyltdgaard & Kier, 2020). Se også min artikel "Det perfekte offer: Overføringens tragedie" (under udgivelse på paradoks.nu).
- ⁹ Jeg har sammen med Henrik Jøker Bjerre udfoldet denne pointe nærmere i vores bog *Hand!* Metaforen omkring døren betoner netop det vigtige i, at psykoanalysen egentlig kun er forberedelsen til, at patienten eller analysanden selv tager det afgørende skridt over dørrinnet. Psykoanalysen kan siges at føre "analysanden frem mod afslutningen, men ikke ind i begyndelsen", hævder vi (Bjerre & Hansen, 2019, s. 190).